

Antón Lois

Ser educador ambiental en formació permanent

Resum

Els educadors ambientals hem evolucionat més o menys en paral·lel a la mateixa evolució de l'Educació Ambiental. El que voldria transmetre és com s'ha anat desenvolupant aquest procés evolutiu, que com tot procés segueix en marxa, a través d'una trajectòria il·lustrativa, la meua pròpia, que a més de resultar extrapolable a una bona part del col·lectiu és la que millor conec. Es tracta d'un *estudi de cas* que pel representatiu que penso que és de l'evolució d'una professió no s'hauria de considerar una mera particularització.

Paraules clau: Aules de naturalesa, Complexitat, Conscienciació, Desenvolupament sostenible, Ecologisme, Naturalesa, Problemàtica ambiental

Ser educador ambiental en formación permanente

Los educadores ambientales hemos evolucionado más o menos en paralelo a la propia evolución de la Educación Ambiental. Lo que quisiera transmitir es como se ha venido desarrollando este proceso evolutivo, que como todo proceso sigue en marcha, a través de una trayectoria ilustrativa, la mía propia, que además de resultar extrapolable a una buena parte del colectivo es la que mejor conozco. Se trata de un estudio de caso que por lo representativo que pienso que es de la evolución de una profesión no debería considerarse una mera particularización.

Palabras clave: Aulas de naturaleza, Complejidad, Concienciación, Desarrollo sostenible, Ecologismo, Naturaleza, Problemática ambiental

Being an environmental educator and permanently learning

We environmental educators have developed approximately in line with the development of Environmental Education. What I would like to explain is how this process has been developing and, like any process, continues to do so. My own career serves to illustrate this, which not only is the one I know best, but can also be extrapolated to a large part of people belonging to the group. It is a case study which I believe to represent the development of the whole profession and therefore, should not be considered simply as an individual case.

Key words: Nature study classes, Complexity, Awareness, Sustainable development, Environmentalism, Nature, Environmental problems

Autor: Antón Lois

Article: Ser educador ambiental en formació permanent

Referència: Educació Social, núm. 35 pp.

Adreça professional: Teixugo (Empresa de Servicios de Educación Ambiental). vigo@tierra.org

▲ Introducció

“- *Cheshire Push*, va començar Àlicia bastant tímidament...
Podries dir-me, per favor, quin camí he d'agafar per sortir d'aquí?
 - Això depèn en gran part d'on vols anar. Li va dir el gat.
 - No m'importa massa on... Va dir Àlicia.
 - *Aleshores no importa massa el camí que trïis. Va contestar el gat*".
Àlicia al País de les Meravelles
Lewis Carroll

En una bassa, al meu poble, a prop de la casa que van construir els meus besavis. viuen, segurament des de sempre, una família de tritons. El meu pare me'ls va ensenyar una primavera, ja fa molts anys.

Els tòpics es resisteixen amb tenacitat a ser derrotats per la realitat, o fins i tot a ser senzillament substituïts per nous tòpics. Si ens plantegéssim un exercici d'imaginació consistent en què qualsevol persona exemplifiqués en una imatge el concepte de l'educador o educadora ambiental (EdrA) sens dubte la fotografia mental que construiríem, majoritàriament, seria la d'un noi d'estètica "flower power" envoltat de nens i enmig d'un bosc.

Si, a continuació, ens preguntéssim què fa exactament aquest noi amb el grup que l'envolta, molt probablement pensaríem que descriu la biodiversitat de l'entorn natural que els envolta i transmet la seva presumpta importància vital per als tendres infants. El nostre imaginari i aguerrit educador ambiental mostraria als nens, per exemple, un parell de fulles d'arbres diferents i, alhora que descobria qui és qui, posant noms als arbrets les fulles dels quals exhibeix, culminaria el procés educatiu amb la guinda científica/ecologista... "i tant el *Quercus robur* com el *Castanea sativa* són importantíssims –per a nosaltres, és clar– ja que respirem gràcies a ells". Si el nostre decidit educador ambiental fos més pragmàtic, alhora que encantador, també podria passejar amb el seu grup per una bonica platja i descobrir-los-hi que quelcom tan críptic com un *Mytilus galloprovincialis* és un humil musclo... i a més de ser un organisme filtrant, en escabetx és boníssim, o alternativament, si conté concentracions elevades de mercuri no deixa de ser un potencial substitut biològic per a les piles botó dels rellotges (tot sigui pel reciclatge i la transversalitat).

Aquest és el tòpic –i quelcom d'això hi ha, encara– que ens identifica i defineix davant la societat. Però com sol passar, la realitat analitzada amb detall és més complexa i l'Educatió Ambiental (EA) no és aliena a la complexitat amb la que ens relacionem amb el nostre entorn (per a més precisió diria que, en rigor, per a l'educació ambiental ja gairebé res no resulta aliè).

De fet, doncs, perquè la imatge s'ajustés una mica més a la realitat el nostre noi hauria de ser una noia una mica madureta i el seu grup hauria de ser de nens... i nenes. El decorat de fons –almenys el desitjable– tampoc no respondria totalment a aquesta imatge bucòlica-naturalista d'un frondós bosc.

Els i les EdrEs hem evolucionat més o menys en paral·lel a la pròpia evolució de l'Educació Ambiental, malgrat els tòpics que ens segueixen situant en el temps i l'espai d'aquesta imatge estereotipada, tot i que segueixi sent tan vàlida com vigent. El que voldria transmetre és com s'ha anat desenvolupant aquest procés evolutiu, que com tot procés segueix en marxa, a través d'una trajectòria il·lustrativa, la meva pròpia, que a més de resultar extrapolable a una bona part del col·lectiu és, amb diferència òbvia, la que millor conec. Es tracta d'un "estudi de cas" que per allò representatiu que penso que és de l'evolució d'una professió no s'hauria de considerar una mera particularització.

De la petjada de l'ocellet a la petjada ecològica

Bona part dels EdrEs procedeixen o procedim, i en molts casos hi continuem, de la militància ecologista. Dins d'aquest medi de cultiu comú hi ha també matisos que tenen a veure amb la mateixa evolució d'un moviment social que ha creuat la travessia del desert que porta del naturalisme més o menys primitiu a l'ecologisme més o menys contemporani. Els orígens tenen molt a veure amb un naturalisme que evoluciona a poc a poc i no sense contradiccions cap a una perspectiva més global –amb perdó– i també molt més complexa, que es transforma en un ecologisme dins del qual l'Educació Ambiental es manté com una eina, no única, però fonamental, per a la transformació social.

Assistim, per tant, a un procés paral·lel en què conflueixen per una part la tasca de desvetllar la problemàtica ambiental per tal que sigui assumida per part de la societat i, per l'altra, l'Educació Ambiental i la seva praxi al llarg del temps. S'accepta comunament que l'Educació Ambiental neix com a instrument per abordar, també des de la intervenció educativa, la crisi ambiental i proposar solucions compartides. Sense la consciència de la crisi ambiental no tindria sentit l'existència de l'Educació Ambiental, si s'entén com a eina per aportar solucions, ni persones que s'ocupessin del seu desenvolupament. Per tant, l'evolució en la nostra percepció del que entenem per *ambiental* marca el rumb de la mateixa transformació evolutiva de l'educació ambiental al llarg de les últimes tres o quatre dècades.

Tal com l'entendem –tot i que els seus inicis tenen nombrosos i rellevants precedents que àdhuc ens poden remuntar fins al segle XIX– l'EA tal com la concebem actualment i des de la perspectiva, subjectiva i parcial, d'un educador ambiental com el que escriu, neix paral·lelament a l'emergència dels problemes ecològics en els anys setanta i a la seva progressiva i creixent rellevància social. Vegem com he viscut aquest procés.

Els anys 70: la conservació

Al llarg dels anys 70 del segle passat van sorgir les primeres denúncies globals sobre la contaminació atmosfèrica, l'esgotament dels recursos i l'amenaça de desaparició de certes espècies. En aquesta època, en les societats desenvolupades es va començar a estructurar un moviment antinuclear generalitzat que en bona mesura es va veure estimulat pels primers accidents de consideració en centrals nord-americanes (tant en la seva vessant energètica com en la militar) i van començar a convertir-se en tòtems emblemàtics d'una nova sensibilitat les imatges d'algunes espècies amenaçades d'extinció, les més de les vegades descontextualitzades del seu entorn i elegides pel seu poder simbòlic –balenes, óssos, grans felins, elefants, etc.-. Van ser anys també per descobrir a través dels mitjans de comunicació que moltes activitats industrials començaven a descontrolar-se ambientalment i que la capacitat del nostre planeta com abocador era limitada, especialment per encaixar les substàncies químiques de síntesi. Van ser temps del *solet* amb somriure sorneguer envoltat del lema “Nuclear?... no, gràcies”, de l'ós panda i de la balena blava, i de l'increment del nombre d'espais protegits concebuts com a *santuaris* de la flora i, sobretot, de la fauna.

Cap a finals dels anys setanta jo encara no feia Educació Ambiental però, sense saber-ho, començava a rebre-la a través, fonamentalment, de les excursions naturalistes que desenvolupaven els primers col·lectius de conservació de la naturalesa creats a Galícia. Era una Educació Ambiental immersa en aquesta època i centrada en el reconeixement d'espècies i espais (per aquest ordre) i eminentment descriptiva. Es tractava de “posar-li nom a les coses” identificant cada planta, cada fong, cada amfibi, cada au, etc. i especialment cada au. El missatge implícit era evident: tots aquests animalets i plantes eren molt interessants i valuosos –tot i que no se sabés molt bé per a què o per a qui-, i per tant era una pena la seva desaparició.

En aquesta mateixa època s'organitzaven les primeres grans conferències mundials sobre la problemàtica ambiental (el famós 5 de juny, dia mundial del medi, celebra la primera realitzada el 1972 a Estocolm) i també les primeres conferències de referència en el camp de l'Educació Ambiental (Belgrad, 1975; Tbilisi, 1977) els documents de les quals van passar a ser la “Bíblia de l'EA”, encara fins a l'actualitat. I en aquesta mateixa època i amb el retard que va introduir, també en aquest àmbit, la llarga nit de pedra del franquisme, arribaven a algunes mans i circulaven les fotocòpies del llibre *Primavera silenciosa* de Rachel Carson i els seus ocellets amenaçats pel descontrol químic.

Per als qui censàvem tritons en la bassa del nostre poble, aquests grans esdeveniments internacionals dels anys setanta ens quedaven força lluny -i no sabeu pas el lluny que els sonaven aquestes coses als tritons en qüestió-, tot i que, això sí, jo ja sabia que aquests animalons de mirada perplexa s'anomenaven *Triturus boscai*, però a ells crec que els era igual.

Però no hi ha dubte que anaven succeint coses rellevants per al futur, almenys per al nostre íntim i particular futur: a poc a poc vam començar a ensenyar els animallets i plantes que anàvem coneixent els nostres amics i amigues que s'incorporaven curiosos a les sortides naturalistes, i aquestes sortides sovintejaven cada cop més i es perllongaven.

Sense saber-ho -ni pretendre-ho- entràvem en la dècada dels anys vuitanta fent Educació Ambiental i mirant-nos en el mirall de Félix Rodríguez de la Fuente. Ser amics i amigues dels animals (i plantes) no era mal objectiu a finals dels setanta, tot i que a poc a poc les coses amenaçaven canvis, també en la nostra percepció. Tot i que actuàvem localment, ja començàvem a pensar de manera global.

Els anys 80: la conscienciació

Per aquesta època descobrim que a la problemàtica ambiental se la comença a anomenar *crisi*

Per aquesta època descobrim que a la problemàtica ambiental se la comença a anomenar *crisi*. Descobrim que les activitats humanes comencen a amenaçar la continuïtat de processos ecològics essencials per a la vida. Ens colpeja l'evidència de què vivim en una llar comuna, en què els efectes de les grans agressions ambientals desconeixen els límits de les fronteres polítiques. Cal passar a l'acció i l'acció ens situa en el punt exacte on es produeixen les agressions. Pintem més vaixells amb l'arc iris i ens llancem a la defensa ambiental del planeta.

La bassa dels tritons del nostre poble ha d'esperar temps millors, ara toca taponar col·lectors d'abocaments tòxics i situar el cap sota els bidons de residus radioactius. Chernobyl ens havia explotat davant del nas de tothom. Però, a més d'aquestes novetats, les espècies emblemàtiques no havien abandonat els llocs centrals de la nostra atenció, tot i que incorporant matisos polítics més compromesos. Les balenes desapareixien, però perquè uns senyors, molt dolents, les mataven. Els ossets panda desapareixien perquè uns senyors, també molt dolents, talaven els seus boscos de bambú. Els nostres estimats animallets s'enfrontaven cada dia a uns senyors, sempre senyors, molt dolents, sempre dolentíssims. L'alternativa era clara: havíem de convèncer tothom que aquests malvats exterminaven la naturalesa. Si tots i totes arribàvem a ser conscients del problema, aquest problema, òbviament, se solucionaria.

Ningú que rebés una informació veraç podria, pensàvem, deixar de prendre posició, i aquesta presa de consciència, inevitablement, conduiria a l'acció. Un procés tan senzill i automàtic no podia fallar. L'estratègia era clara.

Ara sabem que era un posicionament estratègicament pueril i educativament poc fonamentat, però els educadors i educadores ambientals assumíem –amb no poca ingenuïtat- que érem la punta de llança per a la salvació del planeta. La deessa Gaia ens havia elegit com els seus legítims apòstols.

Com a educadors ambientals assumíem l'obligació d'assenyalar els problemes, encendre les alarmes i marcar els punts de les agressions. La humanitat havia de saber què succeïa, on, i quins eren els responsables. Un món maniqueu de bons i dolents enfrontats amb una massa immensa de persones indiferents – i innocents- a guanyar per a la causa de la defensa ambiental a la qual, a més, s'incorporarien massivament tan bon punt obrissin els ulls a una realitat que, evidentment, nosaltres els anàvem a desvetllar.

En los grans fòrums internacionals es discutien les estratègies mundials per a la conservació, i també en els fòrums internacionals d'EA comencen a gestar-se visions estratègiques sobre la seva funció com a instrument per a la resolució (*sic*) de la crisi. Els grans documents de referència sobre l'Educació Ambiental comencen a tenir el gust de conèixer-se entre ells i inicien una simpàtica cursa per veure de quantes maneres possibles es pot dir amb paraules diferents el mateix que ja es va dir a Tbilisi el 1977.

En aquests anys comencem, formalment i *professionally*, a treballar com a EDrEs ambientals les companyes i companys de la meva generació, una mica per casualitat, aplicant allò après en la nostra formació naturalista, amb molta passió i una certa habilitat per transmetre coneixements i emocions. El nostre desembarcament com a educadors ambientals (tot i que encara amb un peu en aquell vaixell de l'arc iris) va tenir molt a veure amb l'extensió i generalització dels equipaments d'educació ambiental en la naturalesa, iniciada a Espanya a finals dels anys setanta i potenciada al llarg de la dècada dels vuitanta. El nostre "hàbitat natural" van ser, principalment, les aules de naturalesa o els centres de visitants vinculats a espais naturals protegits.

El meu itinerari personal com a educador ambiental va començar en una aula de naturalesa, una qualsevol, lligada també a un espai natural. La meva formació -la formal- no tenia absolutament res a veure ni remotament, amb aspectes ni educatius ni ecològics. En l'oferta educativa formal de l'època no hi havia res que, ni de lluny, em pogués acreditar com a educador ambiental. L'alternativa era estudiar qualsevol cosa (per tenir un títol reconegut oficialment) o orientar la formació per múltiples vies tremendament enriquidores –inclosa la formació autodidacta- però sense el més mínim reconeixement oficial. La decisió s'orientà cap a aquesta altra via alternativa -la informal, o la real- en la que devorava amb passió qualsevol llibre, document, informe, etc. Que caigués a les meves mans. Simultàniament participava en qualsevol curs, curset, jornada, etc. que es convoqués. Era un procés enriquidor en què formava i em formava en paral·lel.

Però aquesta autoformació s'allunyava cada cop més –tot i que sense abandonar-lo- del camp naturalista per incloure progressivament altres continguts que incidien en la nostra realitat quotidiana i en els seus enfocaments educatius: l'ecologia urbana, la gestió dels residus, les diferents contaminacions, etc. Aquest procés de bola de neu obligava a assimilar un volum d'informació i de possibilitats d'acció que es començava a generar a una velocitat més gran que la capacitat d'absorció.

Malgrat que la militància ecologista i la formació obrien altres camins, les meves tasques com a educador ambiental se seguïen centrant fonamentalment en aspectes relacionats amb la naturalesa. Fonamentalment, perquè aquest era l'entorn físic en el que treballava. I els destinataris i les destinatàries de l'acció educativa seguïen sent gairebé exclusivament la població escolar. El tòpic paidocèntric dictava que només a través de les futures generacions es podria resoldre la crisi ambiental, cosa que portava implícit que tàcitament donàvem per perduts als adults, o que simplement consideràvem més *fàcil* treballar amb escolars –audiències que se solen definir com a *captives*–.

Aquest enfocament limitat era retroalimentat també per part de les Administracions, de qui depenïem i depenem majoritàriament. Per a aquestes instàncies qualsevol cosa que inclogués –o inclogui- la paraula educació era –i potser és- un afer de nens i de nenes, i qualsevol cosa que es digués ambiental queia exclusivament en l'àmbit del medi natural (interpretació que, us ho juro, als tritons de la bassa del meu poble els resultava absolutament indiferent). En qualsevol cas, ja pensàvem globalment i seguïem actuant, en general, localment.

Els anys 90: la complexitat

En aquesta dècada, definitivament, els problemes ambientals són ja una crisi ambiental i allò ambiental sobrepassa, tot i que el conté, l'àmbit de la Naturalesa

En aquesta dècada, definitivament, els problemes ambientals són ja una crisi ambiental i allò ambiental sobrepassa, tot i que el conté, l'àmbit de la Naturalesa. La globalització es fa omnipresent, tant territorialment com sociopolíticament en la comprensió d'aquesta crisi, i els educadors i educadores ambientals ens encaixem, com podem, en aquesta realitat que afegeix complexitat i profunditat a un treball que segueix sent fruit de la nostra passió, de la nostra vocació i del nostre compromís ecologista.

L'enfocament, el nostre enfocament, ha de canviar, i com en totes les transicions les respostes a les noves realitats i necessitats prenen rumbos i ritmes molt diferenciats, que tenen a veure amb la nostra realitat i les nostres circumstàncies. És un punt de transició crucial a partir del qual sorgeixen diferents perspectives sobre l'enfocament de l'Educació Ambiental, i en el que cada qual pren, per convicció o per imposició, el camí que considera més congruent o el més convenient. En qualsevol cas, els anys noranta introdueixen, en un sentit o en un altre, un component profundament polític en l'Educació Ambiental, a remolc de l'assumpció de la complexitat.

Les balenes blaves són arponades per uns senyors molt dolents, però perquè un sistema socioeconòmic de flotes pesqueres sobredimensionades manté la cacera més enllà de qualsevol racionalitat que no sigui la que dicta el mercat a curt termini. L'osset panda s'aferra al seu últim bambú perquè uns senyors dolentíssims tallen els seus boscos... però darrere de les *motoserres* hi ha el mercat globalitzat per la llei de la mundialització de l'economia desenvolupada. Tot és cada cop més complex, i cada cop sorgeixen més agents, més actors i més relacions.

Els anys noranta radicalitzen l'Educatió Ambiental –almenys una part del moviment–, en el millor sentit de la paraula, ja que ens situen davant les causes profundes, subjacents a la rel de la crisi ambiental. Aquesta crisi no es pot explicar, ni abordar, si no s'analitzen i no s'actua sobre els múltiples factors que la generen, i que poc tenen a veure ja amb una naturalesa que, més que donar-li un cop de mà, demanda que se la treguin de sobre. És la dècada del protocol de Kyoto, del canvi climàtic, de l'ozó estratosfèric, de la cimera de Río, de les agendes 21, de les guerres cada cop més descaradament relacionades amb el control dels recursos (petroli, aigua, or, urani, diamants, coltan, etc.) i de les seves derivacions terroristes.

En la que ja era la *nostra* aula de naturalesa es reflectia la mateixa convulsió i començàvem a incorporar, a cavall entre finals dels vuitanta i principis dels noranta, continguts que s'allunyaven de l'entorn natural en el qual era situada però que incorporaven a l'acció educativa elements de més gran complexitat, alhora que la nostra perspectiva i enfocament es tornava més crítica i sociopolíticament compromesa. Fèiem al principi de la dècada paper reciclat, experimentàvem amb plaques solars fotovoltaïques, incorporàvem als nostres itineraris i demandes una necròpoli megalítica existent en l'entorn i, sobretot, ens aplicàvem durament el que predicàvem a la recerca d'una sempre esquiva coherència. D'aquells temps de finals dels vuitanta recordo, amb cert afecte, una frase meravellosa d'un alt càrrec de l'administració ambiental –que segueix, per cert, aquí– i que, quan se li plantejava incorporar aquests nous continguts a l'oferta educativa de l'aula em deia: “-Mira, fes el que vulguis, però... què té a veure el reciclatge i l'energia solar amb el medi ambient?”.

Els anys noranta van ser temps de fer passos endavant en el nostre mateix entorn (un petit bosc envoltat de monocultius de pi i eucaliptus amb un llac artificial al centre) i vam decidir que la *conservació* de la naturalesa estava molt bé, però que no hi havia cap lloc on hi hagués escrit que només hem de o podem conservar. Això, com a mínim, era una postura conformista: per què no *reconquerir*? I així vam començar la reconquesta del que la naturalesa havia perdut per la via de la regeneració forestal de l'entorn –substituint el monocultiu per una recuperació del bosc autòcton– i, ja posats i posades, realitzar una petita *entremaliadura* per subvertir allò que tristament contemplàvem contínuament en el medi natural –la seva *artificialització*– per un procés feliçment invers en el nostre llac artificial: procedir a *naturalitzar-lo*.

Vaig descobrir que en una bassa que formaven els múltiples rierols que alimentaven el llac vivien els tritons. Era com la bassa del meu poble, que continuava visitant sovint, i també aquí sobrevivia amb valentia aquells simpàtics animalons que cada cop em resultaven més valuosos en si mateixos, pel que representaven i el que indirectament –i indiferentment per al seu punt de vista– significaven pel que fa al seu paper de testimonis i agents de la qualitat de les aigües, que pel fet irrellevant de què els taxonomistes els seguissin anomenant com a *Triturus boscai*, i fossin una espècie representativa del nord-oest peninsular.

José Martí deia que “*hacer es la mejor manera de decir*”; doncs això. En el procés d'autoformació també resultava palesa l'assumpció de la complexitat. Ja en aquesta etapa a penes res d'allò estudiat ni dels cursos i jornades a les que assistíem tenien a veure amb el medi natural. Vam canviar la *curruca cabecinegra* per les *dioxines* i els *furans*; començàvem a flirtejar amb l'estudi dels transgènics, la química atmosfèrica, la globalització -la desitjable i l'altra-, i fruit d'aquesta complexitat vam iniciar la senda dels processos participatius per a la resolució dels problemes. I vam començar a autoorganitzar-nos, és clar. A tot això, pensàvem i actuàvem de manera global i local.

I l'efecte 2000: es va fer el desenvolupament sostenible

A la bassa del meu poble els tritons (i tritones, és clar) seguien resistint amb valentia al naturalisme, a la conscienciació, a la complexitat, i s'havien d'enfrontar ara a la sostenibilitat, entre altres coses perquè la seva bassa feia dècades sent sostenible i a les criaturetes amfibies aquestes coses els era ben igual. Però ara resulta que tot era o hauria de ser, per decret, sostenible, o sostingut, o sustentable, o perdurable (que són sinònims, però les paraules no són innocents... no impliquen el mateix). Per començar, un dia ens descobrim ja no com a EdrAs, sinó com a educadors i educadors per a la sostenibilitat (o és per al desenvolupament sostenible?). Ens havien pujat de categoria? Doncs no. El cas és que des de les insondables alçades de les nebuloses internacionals algú (o *alguns*) va donar per acabada i superada l'etapa de l'Educació Ambiental i ens diu que hem de passar a la fase següent, que és el desenvolupament sostenible.

Algú va obrir el calaix i va trobar l'*Informe Brundtland* (Comissió Mundial del Medi Ambient i el Desenvolupament, 1987) ple de pols (no va buscar entre els papers que hi havia a sota) i va trobar una fórmula que, malgrat resultar semànticament contradictòria en si mateixa, *quedava bé* per a la nova fotografia global. El que realment se superava, aparentment, era la tendència del mercat a definir-ho tot com a *ecològic*. Difícilment podríem acceptar un *Prestige* ecològic, però el mercat podia vendre un *Prestige* sostenible -piruetes conceptuals més complexes s'han vist-.

Per començar, alguns i algunes irreductibles de l'educació ambiental ens sentim molestos perquè es consideri superat allò que ni tan sols s'ha arribat a aplicar de manera generalitzada i que, per a més gran perplexitat, portava gairebé una dècada incorporant la perdurabilitat com un dels seus principis o valors de referència.

Però insisteixo, les paraules no són innocents i les intencions que amaguen, menys. Aquesta *crisi d'identitat* és, en sentit positiu, un temps per redescobrir i qüestionar moltes coses. Un temps per actuar, des de l'Educació Ambiental, com a mirada crítica de la veritat oficial per desvetllar les veritables intencions

que s'oculten després el discurs socialment positiu del desenvolupament sostenible i per dubtar metòdicament que el mercat mundialitzat –la tronada però més precisa qualificació d'imperialisme econòmic soni fatal- pugui ser la solució d'un problema del que s'alimenta. Probablement aquesta actitud de qüestionament permanent tingui molt a veure amb una renúncia, que malgrat els temps i els pesars mantenim molts educadors i educadores ambientals: la renúncia a la neutralitat.

“L'educació ambiental neutral s'assembla, més aviat, a la jardineria”, em va dir una vegada Eduardo Galeano. Amb aquest enfocament fem Educació Ambiental des de moltes perspectives possibles, fins i tot complementàries, però amb els seus matisos. Molt clarament analitzava aquestes diverses perspectives Pablo Meira classificant-les com a didactista, científista, conductual i sociocrítica. En les seves definicions van implícites diferents objectius i metodologies. Cada un s'acomoda a la seva, per convicció o per obligació, i particularment, a aquestes altures, la meua evolució personal va trobar el seu jaciment ecològic en l'última: la perspectiva sociocrítica, la finalitat última de la qual és aprofundir en la naturalesa social, econòmica i política de la problemàtica ambiental. Els seus objectius són desvetllar els interessos en joc i canviar el model de desenvolupament -un *canvi social* i no només *ambiental*-, i els seus continguts i metodologia persegueixen l'anàlisi interdisciplinària multidimensional de la crisi. I, sobretot, capacitar per actuar.

Malgrat aquesta trajectòria llarga, l'Educació Ambiental, tot i que viva i dinàmica segueix sense existir formalment per a una bona part dels àmbits quotidians de la gestió. Ni per suposat per al mercat laboral. En els pròxims anys una primera generació d'EdrAs es jubilarà després més o menys quatre dècades d'exercici professional, sense que la seva professió arribi a reconèixer-se com a tal en les instàncies oficials que determinen i defineixen en bona mesura les realitats professionals dels *serveis públics*.

En pocs àmbits com en el de l'Educació Ambiental existeix històricament i es manté en l'actualitat (malgrat els discursos) una desproporció tan acusada entre el paper transcendental que se li atribueix en el discurs oficial (en tots els discursos oficials) i l'escassetat de recursos i consideració real que se li assignen per part de les institucions –suposadament- interessades en la seva promoció.

Per a la majoria de les administracions, a l'hora de la veritat, l'educador ambiental “flower power” amb el seu grup de nenes passejant pel bosc és el model perfecte. Sense complexitats, sense crítiques, sense capacitar per a cap acció, i menys per a una acció socialment rellevant. La veritable evolució de l'Educació Ambiental, des de la perspectiva de les diverses administracions, i probablement la nostra més gran victòria (esperem que no pírrica), ha estat passar de ser menyspreats per desconèixer i infravalorar el que fem a ser menyspreats, precisament, per haver descobert quines implicacions sociopolítiques té el que fem.

La formació i l'autoformació continuen, a l'igual que creixen els boscos i la biodiversitat de l'entorn d'aquella aula de naturalesa, en la qual seguim. El volum de publicacions, *webs*, cursos, jornades, etc. relacionats amb l'Educació Ambiental és ja absolutament inabastable. Avui dia considerem, finalment, que l'Educació Ambiental és un procés d'aprenentatge en què el procés és tan enriquidor com el punt de destí, és clar, però un procés comú, de tots i totes.

I en això ens trobem.

Post scriptum... En aquella bassa del poble segueixen vivint els tritons, aliens al canvi climàtic, les criaturetes.

Antón Lois

Educador ambiental de Teixugo (Empresa de Serveis d'Educació Ambiental)

Bibliografia

Comisión Mundial del Medio Ambiente y el Desarrollo (1987), *Nuestro futuro común*. Alianza Editorial. Madrid.